

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A LIPCSEI KÖNYVKÖTÉSZEZET 350 ÉVES JUBILEUMI KIÁLLÍTÁSA.

RÉCSEY VIKTORTÓL.

Mielőtt a pannonhalmi Szt-Benedek-rend központi főkönyvtárának vezetését átvettem volna, a folyó évi nyári szünidő alatt a kiválóbb külföldi könyvtárak berendezését és lajstromzását tanulmányoztam. Legtöbb időt töltöttem Lipcsében, hol az egyetemi könyvtár palotájában a legszebben és legczélszerűbben épített újdonatúj könyvtárepületek egyikét volt alkalmam megismerhetni. A közel 500,000 kötetet számláló gyűjtemény berendezésének tanulmányozásán kívül igen tanulságos volt reám nézve a német könyvpiacz ezen legkiválóbb helyének könyvkereskedői börzeépülete. Mondhatom, hogy bibliografusnak nem volna szabad ennek látogatását elmulasztania, hogy fogalma legyen a könyvforgalomnak azon módozatairól, melyek itt befolyásolják a könyvkiadást, szabályozzák a szerzők és kiadók közötti viszonyt stb. Nagyon érdekes e mellett Meyer bibliografiai intézete is. Tanulmányaim eredményét alkalmilag közzé fogom tenni e folyóirat hasábjain; ezúttal egy egész speciális irányban szerzett tapasztalataimról kívánok beszámolni, melyekre az a kedvező véletlen nyújtott alkalmat, hogy a lipcsei könyvkötő-ipar épen ott tartózkodásom alatt a kristálypalotában rendezett érdekes és gazdag kiállítással ülte meg 350 éves jubileumát.

Lipcsében a nyomdászatot tudvalevőleg már igen korán, 1460-ban karolták fel. Friesner András egyetemi rektor volt az első nyomdatulajdonos. Az ő halála után a nyomda a domonkos-

rendiek birtokába jutott. 1499-ben Thanner Jakab már kísérletet tett itt a görög betűk előállítására. Schuman Bálint volt az első német nyomdász, ki Lipcsében 1514-ben szerencsésen utánozta a görög szöveg lenyomatásában. 1557-ben a lipcei nyomtatványok már a többi külföldi első rangú sajtók termékeivel versenyeztek.

Az a nagy jelentőség, melyet manap a lipcei könyvpiacznak tulajdonítunk, csak a mult század közepe táján kezdett érvényre jutni, a midőn az akkor még híres frankfurti könyvpiacz hanyatlóban volt. A lipcei könyvkereskedelem példátlan fellendülését *Reich Fülöpnek* köszöni, kinek neve a híres Weidmann-czégnél mai napig is fentartotta magát Berlinben. Reich 1765-ben alapította az első német könyvkereskedő-társulatot és ennek következménye volt a frankfurti könyvpiacznak bukása. 1764-ben látogatták meg Reich és társai utoljára a frankfurti könyvvásárt.

Hogy a lipcei könyvpiacznak mily rohamos volt az emelkedése, kitűnik a következő hivatalos kimutatásból. 1765-ben volt Lipcsének 24 nyomdája és 1865-ben már 205-öt számlált, mely 250 segédet és 110 inast és több száz vásárost, összesen mintegy 900 munkás embert foglalkoztatott. Az 1865-iki húsvéti könyvvásár Lipcsében *három millió* tallért hozott forgalomba. Egyetlen bizományos 400,000 tallért fizetett ki bizományokért. A készpénz-forgalommal az akkori összes vásári értéket 18 millió tallérra becsülték. Ekkor még a nyomdászat magával a könyvkereskedéssel szoros összeköttetésben volt és egy egészet képezett. A folyó 1894. évi húsvéti könyvvásár 637 könyvkereskedést, 40 antiquáriust és 125 könyvnyomdát tudott foglalkoztatni magában Lipcse városában.¹

A könyvnyomdákkal együtt már a XVI. században nagy virágzásnak indult Lipcsében a könyvkötészet is, annyira, hogy a könyvkötők úgy, mint a nyomdászok is, sokáig az egyetemi szervezethez tartoztak és az egyetemi biráskodás alá voltak vetve. Lipcse városának legrégebbi számadás-könyvében, mely 1471-ben kelt, már találunk tételeket a könyvkötők felől. Így 1500-ban: »Valentino buchbinder dem rate 2 naw ratsbuch und sunst ezliche register gebunden, dovon geben 12 gr.«² A könyvkötők

¹ Fach-Ausstellung zur Jubileumsfeier d. 350-jährigen Bestehens der Leipziger Buchbinder-Innung. 5—12. Aug. 1894 Leipzig. 86. l.

² Kofel H., Chronik d. Buchbinder-Innung zu Leipzig 1514—1894. Előszó.

czéhlevele 1544-ből származik és ezt az idei jubiláris kiállításon eredeti kötésében szemléltük. Maga a kötés Birck czéhmasternek mesterműve. Mellette ekkor Lipszéban még 9 könyvkötő-mester volt. Ezek azonban nemcsak kötött, hanem kötetlen könyvekkel és papirossal is kereskedtek, mígnem a czéhhé alakult könyvkereskedők panaszára csupán mesterségüknél maradtak. Mily nagy híre volt a lipcei könyvkötészetnek már a XVI. században, mutatja az, hogy 1597-ben a boroszlói könyvkereskedők kifakadnak azért, hogy »a lipcei könyvkötők, mint a kiállított okiratokban olvastuk, saajtszerűen aranyozott imakönyveket bársonyban, atlaszban és más módon kötve árulnak, a mit nem tehet bárki«. ¹

A kiállításon láttunk egy egykorú lipcei metszetet, mely 1564-ben mutatja be a könyvkötő műhelyt, midőn inkább asztalos műhelyhez, mint könyvkötőüzlethez hasonlított, mert csak fatáblákba kötöttek.

A kiállított kötések között a XVI. századból az ú. n. vakon préselt könyvtáblákon kívül szebbnél-szebb fekete és tarka, sőt aranyal diszítettek és préseltek fordultak elő.

Utóbb a filet-diszítést a változatos bőr-mozaiak váltotta fel és nem hiszem, hogy bármely gazdag könyvtár ezen iparágban oly gazdag történelmi fejlődését kitudná mutatni, mint ezt a lipcei czéh jubiláris kiállítása tehetette.

Egy 1698-iki lipcei rézmetszet úgy szemlélteti a kiállításon az egykorú könyvkötészetet, hogy köüllőre veri a könyvet, hogy összefüggő tömörséget adjon neki. Ezt manapság a hengergép eszközli.

Egy későbbi lipcei rézmetszet 1744-ből ezt a címet viseli: »Die schöne Buchbinder-Kunst«. Ezen két részből álló képen már prést is látunk, melylyel, mint a kép mellé fektetett, illetőleg kiállított kötésekben látjuk, valóságos művészies aranymetszeteket készítettek.

A kiállítás, mely a lipcei könyvkötészet e fejlődését magának az iparág termékeinek sorozatában mutatta be, hat csoportból állott.

Az elsőben a könyvkötészethez szükséges gépezetek voltak láthatók. A történelmi egymásután tanulságos fejlődésről tanuskodik és kimutatja, mily tökéletességre vitték e téren is a mai korban.

A másodikban a könyvkötő-szerszámok voltak fából és fémből.

¹ Kofel, i. m. 15. l.

A harmadikban a könyvkötészethez szükséges anyagokat állították ki. Mai könyvkötészetünk körülbelül 1860-ban veszi kezdetét, a midőn az angol calico a könyvtábláknak gyári előállítását tette lehetővé. De láttunk a lipcsei kiállításon márvány-, bőr-, calico-utánzatokat, továbbá brokát- és depin-papírmintákat, melyek a mi felületes papír-korszakunknak méltó jellemzéseül szolgálnak. A negyedik csoportban a könyvkötészethez szükséges papír- és írószeres kiállításra foglalt helyet.

Az V. csoport végre tartalmazta a tulajdonképeni szakkiállítását. És pedig *A.* alatt voltak a legrégebb kötetek, melyek kiállításában a következő czégek és nyilvános intézetek vettek részt: a berlini könyvkötő-czéh, a drezdai kir. műipari múzeum, a gothai hercegi gyűjtemények, a kasseli országos könyvtár, a königsbergi egyetemi könyvtár, a lipcsei könyvkereskedők német börze-társulata, a könyvivar-múzeum, a műipar-múzeum, a városi tanács, a kir. egyetemi könyvtár, a lipcsei történelmi társulat, Jost F. lipcsei mű- és régiségkereskedése (Kötz R. lipcsei kereskedő egy régi nürnbergi bibliát fa- és disznóbőrbe kötve, 50 nagy rézmetszettel diszitve állított ki), a müncheni könyvkötő-czéh, Halle J. és Hess müncheni antiquáriusok, a nürnbergi bajor iparművészeti múzeum, végre a strassburgi városi műipar-múzeum.

E csoport *B.* osztályát a lipcsei könyvkötő-czéh okleveleit és mesterműveinek sorozata képezte, 1544—1894-ig. Az 1544-iki czéhlevél kötését már említettük. Ezután következik az 1549-iki büntető könyv, egy 1679-ből való mesterkönyv, s a mesterkönyvek egész sorozata minden évtizedből a legújabb korig. Itt láttunk egy tökéletesen berendezett műhelyt a XVI. századbéli lipcsei könyvkötők eredeti szerszámaival. A *C.* csoportban a legváltozatosabb újkori könyvkötő-mesterművek voltak kiállítva.

A VI. csoportban volt az idevágó gazdag szakirodalom elhelyezve.

Lipcseben jelenleg 165 könyvkötő-műhely van, köztük gőzerőre berendezve 12, s ezekben 118 mester, 960 segéd, 311 inas, 750 munkás-leány, 80 segéd-munkás, összesen 2219 ember dolgozik; s ha ide vesszük a czéhen kívül álló könyvkötő-műhelyek 1200 munkását, a lipcsei könyvkötő-ipar ma összesen 3419 munkást foglalkoztat. ¹

¹ Kofel, id. m. 56. l.